

Marc Timmermans

**Johannes Paulus II
en Franciscus:
barmhartigheid als prioriteit**

*Barmhartigheid en nieuwe
evangelisatie*

uitgeverij
Betsaida
's-Hertogenbosch

Inhoudsopgave

Inleiding	7
1. Barmhartigheid in de Bijbel	13
1.1 Het Oude Testament	16
1.2 Het Nieuwe Testament	22
2. Het Jaar van Barmhartigheid	29
3. Johannes Paulus II en de boodschap van barmhartigheid	35
3.1 De persoonlijke ervaring van Johannes Paulus II	37
3.2 Barmhartigheidszondag	40
3.3 Barmhartigheid: een geloofswaarheid die verkondigd moet worden	43
4. Barmhartigheid en nieuwe evangelisatie	51
4.1 Barmhartigheid ondervinden	52
4.2 Nieuwe evangelisatie als werk van barmhartigheid	61
5. De actualiteit van de visie van Johannes Paulus II: interpretatie en actualisering	67
5.1 Geestelijk zien	68
5.2 Geestelijk aanraken	73
6. Paus Franciscus: barmhartigheid en nieuwe evangelisatie	79
Tot slot	89

Bijlage 1. Lectio divina	
Bijbelse noveen rondom barm-	
hartigheid	95
Bijlage 2. <i>Dives in Misericordia</i> , 13	101
Bijlage 3. <i>Misericordiae Vultus</i> , 10 en 12	105

Inleiding

Als we de boodschap die besloten ligt in de titel en de ondertitel van dit boek samenvatten, dan zouden we het volgende kunnen zeggen: barmhartigheid is een prioriteit in de nieuwe evangelisatie. In onze tijd constateren we een zekere verharding in de maatschappij en het publieke debat. Nuancering maakt ook in de politiek helaas al te vaak plaats voor pittige oneliners. Ingewikkelde problemen worden teruggebracht tot zwart en wit. Het komt er dan meestal op neer dat *zij* slecht zijn en *wij* goed. Er is steeds minder plaats voor grijs, voor nuancering. We hoeven alleen maar te denken aan de manier waarop in het openbaar wordt gesproken over de vluchtelingenstroom of de terreuraanslagen. Hele mensengroepen worden dan meteen weggezet als fout of gevaarlijk, nog voordat we een idee kunnen hebben wat de feiten zijn en de brede omstandigheden waarbinnen deze feiten konden plaatsvinden, of om welke mensen het nu precies gaat en wat hun motivatie is. Op de sociale media als Facebook of Twitter is

het mogelijk om direct en ongezoeten een mening te ventileren en het gebeurt nog al eens dat daar een toon wordt aangeslagen die mensen onderling eerder lijken te vervreemden van elkaar dan met elkaar te verzoenen. De vraag lijkt zich op te dringen: is er nog plaats voor barmhartigheid in een wereld die steeds meer verscheurd lijkt te worden door tegenstellingen, verdachtmakingen, angst en terreur?

Dit boek heeft niet de pretentie om hier een afdoend antwoord op te geven. In de bladzijden die volgen zullen de pausen Johannes Paulus II en Franciscus aan het woord gelaten worden om aan te geven dat ons christelijk getuigenis in de wereld van nu er vooral één zal moeten zijn waarin barmhartigheid zichtbaar wordt. Het jaar van barmhartigheid is een geschenk aan onze Kerk. We worden aangezet om na te denken over de kern van ons geloof. Christus heeft zijn leven voor ons gegeven, opdat wij het leven zouden hebben in overvloed.¹ God is barmhartig voor ons en roept ons op om barmhartig te zijn. Door barmhartig te zijn tegenover hen die ons kwaad doen kunnen we iets van God zichtbaar maken. Zo wordt het verband duidelijk tussen de prioriteit van barmhartigheid en de opdracht tot (nieuwe) evangelisatie. Genoemde

---

¹ Joh 10,10.

pausen hebben dit begrepen en dragen dit ook uit.

De wapenspreuk van paus Franciscus is: *'Miserrando atque eligendo'*.² Dit is een citaat uit een oude preek van de heilige Beda de Eerbiedwaardige, een Engelse monnik die leefde rond het jaar 700. De heilige Beda verwijst naar Matteüs, en legt uit dat Jezus de tollenaar zag en *uit barmhartigheid hem als apostel koos*. Deze tekst speelt een belangrijke rol in het leven van onze paus. Jorge Bergoglio voelde zich juist hierdoor destijds als jonge Argentijn geroepen om voor het religieuze leven te kiezen. Het werd zijn wapenspreuk als bisschop. En dit is het nog steeds nu hij paus Franciscus is. Hij is in zijn persoonlijk leven diep overtuigd geraakt van Gods barmhartigheid en ook de daaraan verbonden opdracht om barmhartig te zijn ten opzichte van de medemens. Het is niet gewaagd om te stellen dat barmhartigheid één van de meest centrale thema's is van zijn pontificaat, in zijn ambt als paus.

De paus betreft de barmhartigheid van God niet alleen op zichzelf. Hij gelooft dat onze tijd en onze wereld meer dan ooit behoefte heeft aan die barmhartigheid. Hij geeft zelfs aan dat wij leven in 'de

---

² Heilige Beda de Eerbiedwaardige, preek over de roeping van Matteüs. Deze bevindt zich in het lezingengebied van de getijden bij het feest van de heilige apostel Matteüs op 21 september.

tijd van de barmhartigheid'³. Het meest duidelijke teken is de afkondiging van het *Jaar van Barmhartigheid* (8 december 2015 - 20 november 2016), met als één van de hoogtepunten voor de jongeren de Wereldjongerendagen in Krakau. Het thema van deze dagen is genomen uit de zogenaamde zaligsprekingen in het evangelie van Matteüs: 'Zalig de barmhartigen, want zij zullen barmhartigheid ondervinden' (Mat 5,7).

Krakau is gekozen als stad van de Wereldjongerendagen. Het is de stad waar Karol Wojtyła, de latere Johannes Paulus II, lange tijd gewoond heeft. Hij heeft daar gestudeerd en was er vele jaren professor en bisschop. Over Johannes Paulus II is veel bekend, en er wordt over hem nog steeds zeer veel geschreven, maar dat het thema van de barmhartigheid centraal zou staan in zijn denken hoor of lees je niet zo vaak. Eerder spreekt men van zijn voorkeur voor moraaltheologische of antropologische thema's, over zijn politieke betekenis wellicht, en natuurlijk over zijn Mariadevotie en zijn populariteit bij de jongeren⁴. Dit klopt ook allemaal, maar er is nog een belangrijke onderstroom in zijn denken en handelen,

---

³ Paus Franciscus, *Retraite voor de priesters van Rome*, 6 maart 2014.

⁴ Denk aan het enorme succes van de Wereldjongerendagen, waartoe hij het initiatief genomen heeft.

waarvan de oorsprong terug te voeren is tot zijn jeugd in het Krakau van vlak voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog. Die oorsprong heeft alles te maken met de persoon Maria-Faustina Kowalska (1905 - 1938), een zuster die leefde in een klooster in diezelfde stad en met haar boodschap van de goddelijke barmhartigheid. Deze boodschap lijkt één van de grote inspiratiebronnen van de Poolse paus te zijn geweest⁵.

Dat er in de vele recente studies over paus Johannes Paulus II zo weinig aandacht voor deze inspiratiebron is, lijkt voor de hand te liggen⁶. Zoals gezegd staat deze paus bekend als een groot geleerde, die veel heeft geschreven over de mens, over het menselijk handelen en over vele theologische thema's. Al zijn geschriften zijn niet alleen van een groot intellectueel niveau, maar men proeft ook de diepe spirituele beleving, de verbondenheid met God doorklinken in zijn werk. Er zijn echter weinig studies gedaan naar de oorsprong van die beleving, naar zijn eigen per-

---

⁵ Naast, uiteraard, de fenomenologie van Max Scheler, het Franse personalisme en de werken van voornamelijk Thomas van Aquino en Johannes van het Kruis.

⁶ Een recent en diepgaand onderzoek naar de band tussen het thema van de barmhartigheid in het pontificaat van Johannes Paulus en de openbaringen aan zuster Faustina is Martin Pradère, *La miséricorde, bonne nouvelle pour le monde*, Paris, Editions de l'Emmanuel, 2015.

soonlijke geestelijke bronnen, waaruit hij heel zijn leven heeft geput. Het is daarom de moeite waard om daar eens goed naar te kijken en een relatief onbekende kant te belichten van deze heilige paus. Maar voordat we dit gaan doen, is het belangrijk iets meer weten over het begrip barmhartigheid zoals we dat in de Bijbel tegenkomen. Vervolgens zal ik aan de hand van verschillende pauselijke geschriften aantonen dat het denken van Johannes Paulus II en Franciscus op dit punt volledig in elkaars verlengde liggen.